

Selskapet
for
Grimstad Bys Vel

Medlemsskrift nr. 43 — 1999

Selskapet
for
Grimstad Bys Vel

Medlemsskrift nr. 43 — 1999

Innholdsfortegnelse

1. Forord	5
2. Mølleren på Groos	6
av Kjell Knudsen	
3. Dr. Christensens Rønnes-fest for Ibsenmuseet, 23.07.1911	33
av Bjørn Aslaksen	
4. Kåre Jacobsen - viktig brikke i Jervrevyene	42
av Odd Fr. Johnsen	
5. Sneland. (Skrevet til Jervrevyene i 1954)	44
av Kåre Jacobsen	
6. Grimstad barneskole - snart ved veis ende	46
av Odd Fr. Johnsen	
7. Gamle Grimstad-profiler (IV og V)	52
av Odd Fr. Johnsen	
8. Årsberetning for Byselskapet	59
9. Årsberetning for Skjærgårdskomiteen	65
10. Annonser	68

FORORD.

Blant Byselskapets oppgaver - slik de står nedfelt i selskapets formålsparagraf - er «et aarlig utkommende Grimstadhefte, som tilstilles selskapets medlemmer.»

Riktignok er ikke denne del av formålsparagrafen blitt oppfylt hvert år, men med årets medlemsskrift er vi kommet opp i 43 hefter. Gjennom artikler og billedstoff rommer disse heftene heftene selvsagt en stor mengde informasjon om forskjellige sider ved byens historie. Verdien av dette har Byselskapet sett hele tiden. Hør bare hva Karl O. Knutson skriver i ett av de aller første heftene: «Det kan alt faa sin betydning. Ikke bare for den historiker, som engang skal gi seg i kast med studiet av en svunden tids mennesker og samfunnsforhold. Men det vilde bli til megen glæde ogsaa for den nulevende slekt - og kanskje til inspiration og eksempel for den kommende.»

Det er derfor all grunn til å takke alle som bidratt til at nok et medlemsskrift er en realitet. Det gjelder i første rekke årets bidragsyttere, men også annonsørene. Som vanlig også en takk til Ketil Aslaksen og Arne Egeberg i redaksjonskomiteen for godt og hyggelig samarbeid.

Grimstad 8. oktober 1999.

Odd Fr. Johnsen.

MØLLEREN PÅ GROOS

av Kjell Knudsen

I 1865 stevnet kjøpmann Jacob Holst i Grimstad gårdbruker og møller Lars Møller Groos for retten. Jacob Holst representerte en gruppe kjøpmenn og redere i Grimstad som i 1861 hadde kjøpt gårdene Løvåsvolden og Langemyr. Bakgrunnen for stevningen var at Møllers møllebruks øvre stem var så høy at det oppdemte vannet var til skade for de nevnte gårdene ved at vannet til tider ble stående innover jordene.

Stemmen det her er snakk om er den som vi fremdeles kan se betydelige rester av ved gangveien langs Støyderbekken ved Mølleveien i Søndre Groosåsen.

Ovenfor Groosedammen, like ved Mølleveien i Søndre Groosåsen ligger restene av den øvre møllestem. Den ble bygget ca. 1854, raste delvis ut i 1862 og gjenoppbygget før rettsaken i 1865.

Sammen med stemmen i Groosedammen utgjorde den reservoarene for møllen. I 19 år har denne forfatter hatt sin daglige ferd forbi dette betydelige kulturminnet, og det er ikke få timer han i disse år har fundert over stemmens historie, samtidig som det har gått opp for ham at kunnskapen om både den og møllen i lokalsamfunnet har vært mindre enn liten. Denne artikkelen skal derfor så langt det lar seg gjøre utfra det eksisterende kildemateriale gi en fremstilling av møllens korte historie, men først og fremst skal den prøve å gi et bilde av eieren, Lars Christensen Møller. Men nå tilbake til rettssaken.

Retten settes på Løvåsvolden

Retten ble satt på Løvåsvolden gård 14. juli med konstituert sorenskriver Bøschen som administrator og med fire meddomsmenn. Jacob Holst møtte med overrettssakfører Klevenberg, mens Lars Møller hadde overrettssakfører Kløcker som sin fullmektig. Det var også innkalt tre vitner, alle av Møller. Partene hadde møtt hverandre før; i forliksrådet hadde Møller tilbudt seg å senke avløpsrennen med tre tommer, men det hadde ikke ført frem. Vi skal ikke gå for mye i detaljer om rettsforhandlingene. Sakførerne var i tottene på hverandre fra første stund. Enhver påstand fra den ene ble prompte bestridt av den andre og omvendt.

Alle vitnene ble stilt seks likelydende spørsmål, men i referatet får vi bare svarene. Dermed må vi prøve å slutte oss til spørsmålene på bakgrunn av svarene. De spørsmålene som av vitnene ble besvart med "ja" eller "nei", blir umulig å få noe ut av. På andre punkter ga vitnene mer utførlige forklaringer, og på bakgrunn av disse er det mulig å si noe om problemene for Løvåsvolden og Langemyrs eiere. Spørsmålene har dreid

ut tre år tidligere, og at problemet hadde forsterket seg ved oppbygningen av den nåværende. Møller kunne opplyse at den stemmen som delvis hadde rast ut, var åtte år gammel, altså bygget ca. 1854. Møllers fullmektig kunne ikke skjønne at Løvåsvoldens nåværende eiere hadde noe å komme etter, all den tid de forrige eierne ikke hadde hatt noen bemerkninger da Møller anla stemmen. Men da hadde den altså vært lavere.

Nytt rettsmøte og forlik

Saken ble ikke ferdig den dagen, og neste møte ble berammet til 20. juli. I dette møtet ble det inngått forlik som gikk ut på at Møller og senere eiere av Groos "(...) forbinder sig til herefter at aabne Bundslusen eller Grundlugen i sin havende øvre Møllestem saasnart Vandet ovenfor naaer op til et mellem Parterne vedtaget Punkt, som i dag er mærket med et i fast Fjeld ovenfor Stemmen paa østre Side indhugget og staaende Kors, hvor snarest mulig bliver at indsætte en Jernbolt, hvis midte altsaa bliver høieste Stemme punkt. (...)." Dessuten fikk Løvåsvolden og Langemyrs eiere rett til å rette ut, grave og evt. sprengte dypere bekkeløp, også på Møllers eiendom. Hvilke av partene som har funnet det mest formålstjenlig å gi seg, sier rettsdokumentene ingenting om, men det kan vel se ut som Jacob Holst og hans medeiere har trukket det lengste strået. Det omtalte korset er forsøkt funnet, men uten resultat.

Lars Christensen Møller, fra vugge til Groos

Hvem var så denne Lars Christensen Møller? I våre lokale kilder er det Landgraff og Hans Hansen (Rep) som nevner ham i hhv "Grimstadslægter", og "Rephefte" nr.8. Begge omtaler ham som møller på Groos, men ingen av dem har kunnskap om hvor han kom fra. Landgraff nevner Gjervoldsøy, og Rep fastslår bare løselig at han

var østlending. Begge tar de feil, man kan vel si de treffer på hver sin side av blinken.

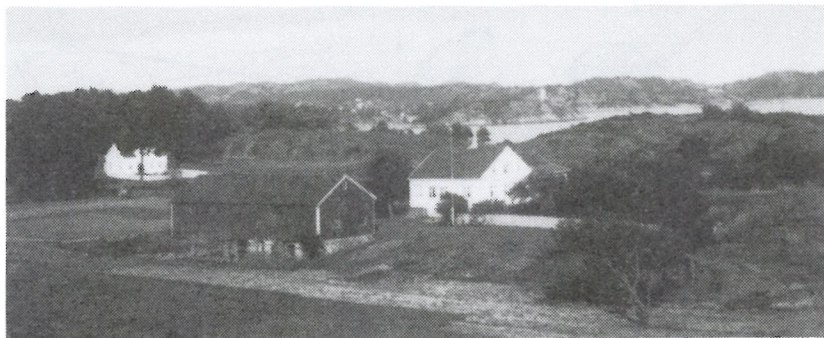
Lars Møller ble nemlig født på Næsverk i Holt sogn og døpt 13. juli 1794. Faren var Christen Nielsen og moren Ane Jensdatter. Vi finner ham også som konfirmant på Næsverk i 1808. I et manntall for Holt fra 1814 finner vi Christen Nielsen som "Material Schriver" og Lars Christensen som "Maaler ved Magasinet". Familien kom egentlig fra bruket Naudalen under gården Brekka på Tromøya, og Lars hadde fire eldre søsken som var født der. I 1819 kjøpte Lars, da under navnet Møller, ½ kalvskind i bruket Ødegården, også under Brekka. I 1827 giftet han seg i Tromøy kirke med Anne Dorthea Wiibe.

Det var ikke en hvilken som helst jente Lars giftet seg med. Faren hennes, Thomas Wiibe, var overstiger ved Mørfjær gruve i Næskilen. Han var født på Kongsberg, og hans kone var datter av Arendals tollkasserer. Da Anne Dorthea ble konfirmert i Austre Moland kirke i 1811, stod hun ikke bare oppført først i kirkeboken, men navnet hennes var skrevet med større bokstaver enn de andre jentenes. Hun tituleres "Jomfru", en tittel ingen av de andre jentene er funnet verdige til.

Hva bestilte så Lars Møller? I kirkeboken ved bryllupet fremsto han som skolelærer, som nok betød omgangsskolelærer, med bosted Naudalen, foreldrenes bruk. Vi må vel tenke oss at han også har drevet gårdsbruk. Fra 1837 hadde han hus i Barbu, der han også var omgangsskolelærer, og fra denne tiden eksisterer det en øyevitneskildring om ham fra en seks år gammel jente. Tidligere fylkesarkivar O. A. Aalholm forteller: "(...) Læreren som hun kalte Naudalen, var omkring 50-årsalderen, men hun mintes ham som en

eldgammel mann som pleide å strikke på en lang grå ullstrømpe. ... Han var dyktig distré. (...)" Alderen er riktig, Lars Møller var 50 år i 1844. Da han solgte huset i 1848, var han bonde i Naudalen. Det var broren, Niels Christian, som eide bruket da, og kanskje var det grunnen til at Lars Møller fem måneder senere dukket opp på arenaen i vårt distrikt og kjøpte gården Groos, matrikelnr. 84, løpenr. 196a (gnr. 3, bnr. 2) i april 1849.

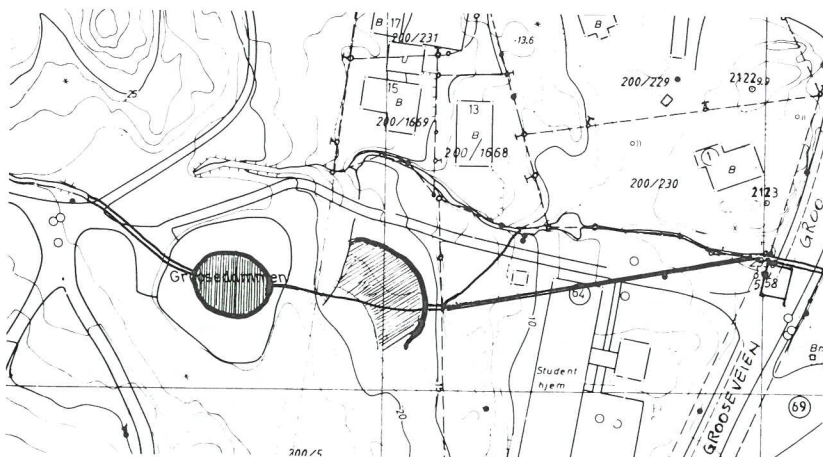
I 1846 hadde kjøpmann Mathias Gundersen Morholt kjøpt Groos av staten. Gården hadde vært fogdegård siden 1815, og før det hadde den tilhørt kirken. I forbindelse med Gundersens dårlige økonomiske stilling, ble den nordre halvparten av gården fradelt og solgt i 1847, men bare et år senere ble den søndre halvdelen solgt på auksjon. Det var denne delen Lars Møller kjøpte for 800 speciedaler i 1849. (Det var dette bruket Dr. Jac. Erichsen kjøpte ca. 1930, og som ble til Groos sommerpensjonat, campingplass og nå eies av Byselskapet.)

Gården Groos, (g.nr. 3, br.nr. 2) ca. 1910. I følge Hans Hansen (Rep) ble våningshuset bygget mens Lars Møller eide gården. I bakgrunnen ses våningshuset på bruk nr. 4, Grobæk, som Selskapet for Grimstad bys vel eier. (Fløystadsamlingen, Aust-Agder-Arkivet)

Støyderbekken

Lars Møller har neppe kjøpt Groos for å drive mølle, til det hadde Støyderbekken ikke stor nok vannføring. Den gang som nå var den en flombekk som det så vidt sildrer litt vann i i tørre perioder, men som vokser raskt etter et regnskyll. Men bekken lå jo der, og den nye eieren av Groos kan ikke ha drøyet lenge før han begynte å sysle med tanken om en mølle. Rep beskriver Lars Møller som "en mann med mange særinteresser". Kanskje var han av den typen som så en utfordring i det meste? Hvilke kunnskaper han har hatt om mølledrift vet vi ikke. Det har ikke vært mulig å knytte verken han eller faren direkte til mølledrift, til tross for navnet.

Kartskissen viser den sannsynlige plasseringen av de nedre stemmene, samt vannrennets retning mot Grooseveien.

Skulle man forsøke å beskrive bekkeløpet slik det trolig har sett ut den gangen, må vi tenke oss at hele

parkanlegget ved Groosedammen var vekk. I stedet må vi forestille oss at dalføret ovenfra fortsatte nedover og bekken rant inn i et lite tjern med lavere vannspeil enn dammen har i dag. Ved utløpet av tjernet fulgte muligens bekken det samme løp som den har i dag fra stemmen og ut i Støyderbekken. (Det var først i 1938, flere år etter at Grimstad Jeger- og Fiskeforening hadde etablert sitt ørretklekkeri, at bekken ble lagt ved siden av dammen.) Det kan også tenkes at den har fortsatt rett frem og ut over skrenten som ligger rett bak studenthjemmet og i retning bekken rett ved trafostasjonen. Det er en steinsatt forsenkning i terrenget mellom gangveien og bekken som kan ha vært et bekkeløp.

At det måtte anlegges en eller flere stemmer, var klart, men hvor og i hvilken rekkefølge de ble bygget er usikkert. Det eneste vi med sikkerhet kan si er at

Anlegget for vannrennen ligger på skrenten rett bak studenthjemmet, ca. 15 meter inn fra gangveien opp til Groosedammen.

stemmen oppe ved Mølleveien ble påbegynt ca. 1854. Stemmen eller stemmene nedenfor tjernet har vært atskillig mindre, så det er ikke usannsynlig at han har bygget denne eller disse først. Det vil i så fall si at han ikke har nølt lenge med å sette i gang.

Min teori er at den nederste stemmen finner vi noen meter bak skrenten mot studenthjemmet. Der vil vi kunne se en forhøyning i terrenget som strekker seg i en bue ut mot gangveien og bakover mot dammen. Jeg er ikke i tvil om at her engang har vært et basseng. Midt i forhøyningen ligger en støpt blokk med en åpning med spor til luke. Denne er selvsagt av nyere dato. Fra åpningen går det et lite søkk nedover mot skrenten som går over i en steinsatt renne som ender på kanten av stupet. På begge sider av rennen er det kantstein. Dette må være et av møllens reservoarer. Går vi nedenunder stupet, ser vi tydelig at steinen er plassert der. Flere mindre steiner er lagt under for å støtte den store. Dette må være et anlegg for noe.

Så har det sikkert vært en stem i utløpet av tjernet som sikkert ikke har vært særlig høy. Den nåværende stemmen ble anlagt av Dr. Erichsen i 1920-årene etter at han hadde kjøpt området av Nic. Thommassen, og har ingen ting med Lars Møllers eventuelle stem å gjøre. Jeg tror altså at det har vært tre reservoarer for møllen. Spørsmålet er om det var tilstrekkelig for kontinuerlig drift.

Nå reiser spørsmålet seg naturlig nok, hvor lå da møllebygningen, men for å kunne svare på det må vi først ta for oss selve objektet.

Branntaksten

Den eneste dokumenterte kunnskapen som eksisterer om møllebygningen stammer fra 1860. Da ble møllebygningen og maskineriet forsikret. I Branntakstprotokollen for Landvik og Fjære finner vi følgende forretning:

"Aar 1860 den 11te Julii blev Brandtaxationsforretning afholdt i og ved Lars Møllers Møllebygning paa Gaarden Groos Matr Løbeno 196^a i Fjære Sogn, for ifølge Eierens Forlangende at taxere bemeldte Møllebygning til Indlæmmelse i Landets almindelige Brandassuranceindretning.

Forretningen administreredes af Lensmanden og de 4 faste Taxationsmænd Nicolai Johansen Berge, Tjøstol Jørgensen Skaregrøm, Gunder Hansen Ugland og Rasmus Andersen Frivold.-

Hvorda! Eieren var tilstede og paaviste den anmeldte Møllebygning der bestaaer af Bindingsværk, der er Bordklæd med Bredtag tækket med ?...fideringsfilt uden Tegl, 14 $\frac{1}{4}$ Al lang, 12 $\frac{1}{3}$ Al bred og 4 Alen høi fra Grundmuren til Tagrenden og derfra til Mønet 4 Alen. Under Bygningen er Grundmuur af samme Længde og Brædde som Møllebygningen, men 4 $\frac{3}{4}$ Alen høi – I hele Bygningen er 6 enkelte Vinduer, hvoraf 3 med 12 og 3 med 9 Ruder i hvert, alle Ruder i almindelig Størrelse, 2 Døre beslagen hvoraf een laasfærdig, samt Trappegang. Denne Bygning taxeredes saaledes:

Bindingsværksbygningen med Indredning for	200 Spd
og Murbygningen med Indredning for	150 "
	350 Spd

Maskineriet:

Et opstaaende Jernrør og et støbt Bundrør med Traktrevolver? som staaer i Forbindelse med en Turbin med Jernaxel, hvortil Bundlager og Toplager med et Tandhjul paa Toppen, 3 Qværnsjerner med Fodpende? og Styrepender?, 2 Drivhjul, 2 Remskiver, 2 Letteværker for Dreven?, 2 Letteværker for Stenene, 2 Slagjern og 3 Seiler, Alt af Jern. Et Par Møllestenene 53 Tommer i Diameter til Remmetsqværn?. 2 Kuber med Garkiste samt Kubestol og een Toldkiste med 3 Rum.

Taxten afgaves saaledes:

Maskineriet idethele for	800	Spd
Møllestenene for	100	"
Kuberne og Toldkisten for	20	"
	920	"

En Vandrende paa opsatte Bukke,
129 Alen lang, 1 ½ Alen bred og
12 Tommer høi,
hvilken taxeredes for

150 "
= 1420 Spd

Skriver eet Tusinde fire Hundrede og tyve Speciedaler.-
Afstanden til nærmeste Bygning lang over 75 Alen.-
Foretningen oplæst ifl. Rgl."

En bordkledd bindingsverksbygning, 8,94 m lang, 7,74 m bred og 5,02 m opp til mønet. I tillegg grunnmur som var 2,98 m høy. Fra bakken til mønet var altså bygningen 8 m høy. Taket var ikke tegltekkt, men har vært trukket med en slags filt som så trolig ble tjærebredd, altså en form for tjærepapp. Dette er den eneste branntaksten som eksisterer for møllebygningen, og det tyder på at det senere ikke er blitt gjort vesentlige bygningsmessige endringer.